

мають нижчий ризик вигорання. Соціальна підтримка: тісні зв'язки з колегами, сім'єю чи друзями допомагають зменшити вигорання. Психологічна допомога: участь у таких ініціативах, як програма «Поруч», має потенціал для зміцнення психологічної стійкості вихователів. Досвід роботи: учасники з тривалим стажем роботи мали вищий ризик виникнення деяких вторинних симптомів вигорання (наприклад, психосоматичних проявів). Вік: прямого впливу віку на вигорання не виявлено, але старші вихователі зазвичай демонструють більшу резильєнтність.

Висновки. Отже, найважливішими факторами вигорання серед вихователів є симптоми травми, відсутність резильєнтності та соціальної підтримки. Для зменшення ризику необхідно впроваджувати програми допомоги, спрямовані на зміцнення психологічного здоров'я вихователів. Особлива увага має бути приділена тим, хто працює у складних умовах війни. Ця стаття є важливим внеском у розуміння впливу війни на освітній сектор і дає чіткі орієнтири для практичних дій. Психологічна підтримка, програми розвитку резильєнтності та зміцнення соціальних зв'язків є важливими заходами для зменшення вигорання. Необхідно створювати доступні програми для зменшення симптомів травми серед вихователів. Забезпечити створення середовища, де вихователі можуть отримати підтримку від колег, адміністрації та психологів. Особливу увагу варто приділити тим, хто працює у прифронтових регіонах або має слабку соціальну підтримку.

Список використаних джерел

1. Smidt, W., Karpenko, O., Czepil, M., & Embacher, E.-M. (2024). Predictors of burnout of preschool teachers working in the warzone Ukraine. *Early Childhood Research Quarterly*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2024.05.002>

УДК:373.2.018.1.015.31:17.022.1

Біланенко К. І.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Науковий керівник - к. п. н. Фазан Т. П.

РОЛЬ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розкрито значення сімейного виховання для формування моральних цінностей у дитини дошкільного віку. Висвітлено сутність морального виховання. Проаналізовано вплив батьківської моделі поведінки, стилю виховання, ефективної комунікації та позитивної взаємодії у сім'ї.

Ключові слова: сімейне виховання, моральні цінності, діти дошкільного віку, стиль виховання, батьки, сім'я.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві проблема виховання моральних цінностей у дітей дошкільного віку в умовах сім'ї набуває особливої актуальності. Чимало батьків, зосередившись на матеріальному забезпеченні на інших життєвих питаннях, часто не враховують значущість морального виховання власних дітей. Однак сім'я є первинним середовищем, де формується ціннісна система особистості, розвивається уявлення про

добро, справедливість, чуйність, відповідальність, толерантність та інші важливі моральні якості. У дошкільному віці діти активно засвоюють поведінкові моделі, наслідуючи своїх батьків та інших дорослих. Недооцінка важливості цього процесу може призвести до негативних наслідків, таких як, недостатній рівень емпатії, відсутність поваги до інших, низький рівень соціалізації. Брак уваги до морального виховання в родині також може вплинути на відносини дітей з однолітками та загалом на їхню адаптацію у соціальному середовищі. Виховання моральних цінностей у дошкільників має базуватися на прикладі дорослих, які оточують дитину, на спільному обговоренні ситуації, що допомагає малюкам розуміти межу між добром і злом, розвивати самосвідомість та готовність допомагати іншим. Саме тому, важливо, дослідити роль сім'ї у формуванні моральних цінностей дошкільників.

Аналіз останніх досліджень. Сьогодні дослідження проблеми формування моральних цінностей дітей дошкільного віку є актуальною темою для багатьох науковців, що свідчить про важливість у сучасній системі освіти та виховання. Ці питання досліджують такі фахівці як І. Бех, О. Гнізділова, Н. Грицак, Л. Грицак, К. Левківська, Н. Ковалевська, Г. Костюк, Н. Манжелій, І. Мельник, О. Мондич, О. Пенькова, Т. Танько, Н. Тарарак, Н. Химич, Т. Фазан та інші. Зокрема, сучасний науковець І. Бех у своїй праці «Особистість на шляху до духовних цінностей» підкреслює важливість духовного розвитку особистості як ключового елемента гармонійного виховання. Він акцентує увагу на тому, що процес формування духовних цінностей сприяє становленню моральної культури дитини, зокрема, розвитку таких якостей, як доброта, милосердя, чесність та співчуття [1]. Науковець Г. Костюк у доробку «Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості» вказує на важливість батьківського прикладу, зазначаючи, що дитина засвоює поведінкові моделі та моральні орієнтири спостерігаючи за батьками. В його роботі акцентовано, що моральний розвиток тісно пов'язаний із сімейною атмосферою, яка повинна бути насиченою доброю та взаємною підтримкою [3].

Мета статті - дослідження ролі сімейного виховання у формуванні моральних цінностей дитини та визначення основних методів які сприяють формуванню відповідальності, поваги до інших та емпатії в дитини.

Виклад основного матеріалу. Моральне виховання – це спрямована взаємодія між дорослим і дитиною, що має на меті формування моральних почуттів і якостей, засвоєння етичних норм і правил, а також розвиток моральних мотивів і поведінкових навичок. Цей процес включає засвоєння моральних норм і правил, які регулюють поведінку в суспільстві та розвиток моральних мотивів, що визначають вчинки. Крім того, важливим елементом є формування навичок поведінки, що ґрунтується на етичних цінностях, завдяки яким дитина поступово вчиться відповідально ставитися до своїх дій та їхніх наслідків. Змістом морального виховання є формування таких моральних якостей: повага до старших, дружні стосунки з однолітками, уміння відповідно відгукуватися на горе і радість інших людей, домагатися дієвого прояву

гуманних почуттів і відносин, суспільної спрямованості, виховання відповідальності. Моральне виховання дитини – це справа яка вимагає чесності й послідовності у стосунках між батьками та дітьми.

Дитина не має вродженого почуття моральності. Вона набуває його поступово, залежно від умов, в яких росте, та від впливу виховання. Приклад сім'ї має надзвичайно важливе значення для формування моральних цінностей у дітей [5]. Сім'я є одним з найважливіших джерел морального виховання дитини. Норми поведінки прийняті в сімейному колі швидко засвоюються дітьми і сприймаються як загальноприйняті правила. Першочергове завдання батьків – допомогти дітям визначитися із сферою своїх почуттів та зробити їх суспільно вагомими. Сімейне виховання виступає фундаментом для розвитку особистості дитини та формування її моральних цінностей. Родинні цінності та моральні принципи, які дитина отримує в сім'ї слугують основою її поведінки й задають орієнтири для дотримання соціальних і етичних норм у спілкуванні з іншими.

У сучасному суспільстві усвідомлення ролі сімейного виховання у формуванні моральних цінностей набуває особливої актуальності. Сімейне виховання є однією з перших і найважливіших форм впливу на моральний розвиток дитини. Саме в сім'ї закладаються основи моральної свідомості, що в подальшому визначають поведінку дитини у соціумі. Моральні цінності формують внутрішній світ дитини, впливаючи на її світогляд, розвиток дисциплінованості, справедливості, совісності, доброти та поваги. Ці якості є основою, що робить кожну особистість цінною та гідною частиною суспільства [2, с. 79].

Проаналізувавши праці сучасних учених, можемо визначити основні механізми формування моральних цінностей у сімейному середовищі:

1. *Модель поведінки.* Приклад батьків є фундаментом для розвитку моральних цінностей дитини, адже саме через спостереження за їхньою поведінкою вона отримує перші знання про соціальні норми та принципи. Спілкування в родині побудоване на любові та взаємній прихильності, забезпечує неповторний емоційний зв'язок, який закладає основу для морального зростання. Батьки впливають на дітей через усі аспекти своєї особистості - від зовнішності до ставлення до праці та інших людей, формуючи групову свідомість, яка в свою чергу підтримує загальну атмосферу в сім'ї. Зауважимо, що досвід дитини неможливо виокремити від суспільного, адже він пронизується знаннями, отриманими від дорослих. Це означає, що кожне спостереження й емоційне враження, яке дитина отримує в родині, впливає на її світогляд, формуючи основу для подальшого розвитку. Таким чином, батьківська модель поведінки є вирішальним фактором у формуванні моральних орієнтирів дитини. Коли батьки виявляють доброту, емпатію, чесність та повагу, дитина вчиться наслідувати ці цінності, поступово формуючи їх як частину власної особистості [6, с. 304-305].

2. *Вплив стилю виховання на моральний розвиток дитини у сім'ї.* Стиль виховання, який обирають батьки є важливим чинником у становленні моральних цінностей дитини. Різні стилі виховання, такі як авторитарний,

демократичний, ліберальний та індеферентний, по різному впливають на формування в дитини почуття відповідальності, чесності, поваги та інших моральних якостей. Науковець І. Мельник наголошує на тому, що ключовими чинниками формування гуманних стосунків серед дошкільнят є: стиль взаємодії між членами родини, приклад поведінки батьків, їхня соціальна орієнтованість та рівень морального розвитку, педагогічна грамотність, розподіл обов'язків між дітьми в родині, позитивний емоційний клімат, а також співпраця з дошкільними навчальними закладами [4, с. 33].

Зокрема, авторитарний стиль виховання передбачає суворість, високу вимогливість і контроль, де батьки часто не враховують думки дитини та ставлять свої вимоги вище її потреб. Такий підхід може викликати в дитини почуття страху, залежність від зовнішньої оцінки та надмірну підпорядкованість. У моральному розвитку це може проявлятися як прагнення до виконання правил, однак без глибокого розуміння їхнього сенсу. Такі діти виростають схильними до конфліктів або до уникнення відповідальності, що заважає їм самостійно приймати моральні рішення.

Демократичний стиль ґрунтується на взаємній повазі, підтримці та розумінні. Батьки, які використовують цей стиль виховання, заохочують дитину висловлювати власну думку, пояснюють свої вимоги й активно залучають її до прийняття рішень. Це сприяє формуванню у дитини усвідомленого ставлення до моральних норм, відповідальності, чесності та співчуття. Діти, які виховуються в демократичній сімейній атмосфері, частіше готові брати на себе відповідальність і розуміють значення моральних принципів для соціального життя. Ліберальний стиль виховання передбачає значну свободу для дитини, мінімальний контроль і вимогливість. Дитині дозволяють самостійно приймати рішення, інколи навіть без належної корекції з боку дорослих. Такий підхід може розвинути в дитині самостійність, проте інколи призводить до недостатнього розуміння соціальних норм і моральних обов'язків. Через брак чітких меж і орієнтирів у поведінці дитини може бути важко усвідомити необхідність відповідальності перед іншими. Це може вплинути на розвиток егоцентризму або недостатнього почуття справедливості.

Індеферентний стиль виховання характеризується низьким рівнем вимогливості та чуйності з боку батьків. Вони не висувають до дитини значних вимог і мало цікавляться її емоційними, соціальними чи освітніми потребами. За такого підходу дитина часто залишається наданою сама собі, без необхідної підтримки та орієнтирів у поведінці. Це може призвести до недостатньої емоційної стабільності, труднощів у встановленні соціальних контактів, відчуття байдужості до інших. Діти, виховані у такому стилі, можуть мати низьку самооцінку і потребувати багато уваги від інших, щоб заповнити емоційну порожнечу, що утворилась через байдужість батьків.

На нашу думку ще одним важливим фактором у формуванні моральних цінностей у дітей дошкільного віку у сім'ї є ефективна комунікація та позитивна взаємодія у сім'ї. Це є фундаментом для розвитку моральних цінностей у дітей. Коли сімейне спілкування ґрунтується на довірі, відкритості

та підтримці, дитина відчуває себе важливою, захищеною та впевненою у собі. У таких умовах вона не боїться виражати власні думки, почуття та запитання, що є основою для емоційного та соціального розвитку. Важливим елементом формування у дітей моральних цінностей у сім'ї є роз'яснення значення моральних норм та цінностей дітям. Батьки повинні пояснювати не лише сутність моралі, але й здійснювати аналіз поведінкових ситуацій який допомагає дитині зрозуміти, чому певні вчинки є прийнятними інші – ні, та які наслідки вони можуть мати для неї самої і для оточуючих. Такі бесіди дозволяють дітям поступово формувати свою моральну позицію та краще зрозуміти себе і інших. Завдяки цьому вони засвоюють, що моральні цінності, такі як чесність, доброта, відповідальність є основою для побудови гармонійних взаємин.

Висновок і перспективи подальших досліджень. Отже, сімейне виховання є одним з найважливіших факторів формування моральних цінностей у дитини. З малечку дитина отримує зразки поведінки та моральні орієнтири через взаємодію з батьками, які є першими наставниками у її житті. Моральні якості, формуються в процесі постійного спілкування та взаємодії в родині, де наявність довіри, підтримки та любові створює здорове середовище для морального розвитку.

Модель поведінки батьків, стиль виховання та ефективна комунікація є ключовими чинниками, що визначають моральний розвиток дитини. Батькам потрібно бути активними учасниками цього процесу, не лише демонструючи позитивні моральні цінності, але й допомагати дитині усвідомити їх значення через пояснення та обговорення реальних ситуацій. Варто зазначити, що сім'я є тим середовищем, де закладаються основи моральної свідомості, і саме від взаємодії батьків з дитиною залежить подальше формування її моральних переконань і якостей, що забезпечують гармонійний розвиток і ефективну інтеграцію у суспільство.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей : монографія. Київ- Чернівці: «Букрек», 2018. 320 с.
2. Ковалевська Н. В., Фазан Т. П. Формування духовно-моральних цінностей у дошкільників в умовах військового стану. Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації: зб. матеріалів конференції Освітній процес в закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану: теорія, практика, інновації (м. Київ, 16 червня 2022 р.) / за ред. О. Рейпольської, О. Брежнєвої, І. Луценко, В. Рагозіної, С. Васильєвої. Київ. 2022. С. 75-79.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л. М. Проколієнко. Київ: Радянська школа, 1989. 608 с.
4. Мельник, І. А. Вплив сім'ї на формування гуманних взаємостосунків у дітей дошкільного віку. *Acta Paedagogica Volyniensis*. 2021. №1. С. 28–34
5. Мондич О. В. Ключові проблеми духовно-морального виховання молодших школярів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць*. 2021. Том 2 № 2 (101). С. 90-98.
6. Пенькова О. І. Сімейні взаємини як установка ставлення моральної спрямованості у дітей. *Дошкільна освіта в контексті ідей нової української школи. Збірник наукових праць*. Хмельницький : ФОП Мельник А.А., 2020. С. 303-309.